

СУДОВІ ГАРАНТІЇ



Переслідування за вчинення воєнних злочинів, злочинів проти людяності та геноциду, незалежно від громадянства особи, що скоїла їх, та місця їх скоєння, має вирішальне значення для забезпечення дотримання міжнародного права та для інтересів правосуддя. Кримінальне право та судова система кожної держави мають забезпечувати можливість проводити розслідування та переслідувати осіб, обвинувачених у скоєнні цих злочинів. Однак усі обвинувачені та/або підсудні особи повинні користуватися низкою процесуальних та інших основоположних гарантій, які покликані забезпечити усім особам справедливий суд і захист від незаконного чи свавільного позбавлення їхніх основоположних прав і свобод людини.

Наразі практика держав встановлює, що у збройних конфліктах як міжнародного, так і неміжнародного характеру особа може бути засуджена чи притягнута до відповідальності лише в результаті справедливого судового розгляду з забезпеченням усіх основних судових гарантій. Особи, обвинувачені у серйозних порушеннях будь-якої з чотирьох Женевських конвенцій (ЖК I–IV) або Додаткового протоколу I (ДП I), мають право користуватися мінімальними правовими гарантіями, викладеними в цих договорах (ст. 49 ЖК I; ст. 50 ЖК II; ст. 129 ЖК III; ст. 146 ЖК IV). Стаття 75 ДП I містить перелік гарантій, які надаються особам згідно з цими договорами, та особам, обвинуваченим у воєнних злочинах. Ці гарантії є мінімальними вимогами, які жодним чином не перешкоджають забезпеченню більш сприятливого поводження згідно з іншими положеннями ЖК та ДП I. Фактично, позбавлення осіб, які користуються захистом, права на справедливий та належний суд є грубим порушенням згідно з ЖК III і IV (ст. 130 ЖК III; ст. 147 ЖК IV).

Норми міжнародного гуманітарного права, що застосовуються до збройних конфліктів неміжнародного характеру (спільна Стаття 3 ЖК), забороняють застосування покарань із порушенням «судових гарантій, які визнані необхідними», і, більш конкретно, засудження та застосування покарання без попереднього судового рішення, винесеного належним чином створеним судом. Додатковий протокол II 1977 року (ДП II) передбачає щодо злочинів, скоєних у зв'язку зі збройним конфліктом неміжнародного характеру, що жоден вирок не може бути винесено і жодне покарання не може бути застосовано без попереднього оголошення рішення судом, що забезпечує основні гарантії незалежності та неупередженості. Крім того, у ньому прописані процесуальні гарантії, яких необхідно дотримуватися (ст. 6).

У збройних конфліктах як міжнародного, так і неміжнародного характеру особа може бути засуджена чи притягнута до відповідальності лише в результаті справедливого судового розгляду з забезпеченням усіх основних судових гарантій.

Статути Міжнародних кримінальних трибуналів щодо колишньої Югославії (МКТЮ) і щодо Руанди (МКТР) поширили ці гарантії на всіх осіб, що постали перед цими судами (стст. 10, 20 і 21 Статуту МКТЮ; стст. 9, 19 і 20 Статуту МКТР). Ті самі положення були включені до Статуту Механізму ООН для міжнародних кримінальних трибуналів (ММКТ), який був створений для виконання певних основних функцій як МКТЮ, так і МКТР, у рамках їхньої стратегії завершення роботи (стст. 7, 18 і 19). Статути Спеціального суду по Сьєрра-Леоне (СССЛ) і Спеціального трибуналу щодо Лівану (СТЛ) так само закріпили це для всіх осіб, переслідуваних цими судовими органами (стст. 9 і 17 Статуту СССР і стст. 5, 16 і 20 СТЛ). Спеціалізовані палати Косово захищають права обвинувачених у стст. 17, 20 та 40(2) відповідного закону. Нарешті, Римський статут Міжнародного кримінального суду (МКС) роз'яснює та розвиває ці гарантії (стст. 20, 22, 23, 25, 66, 67, 76(4) і 81, а також Правила процедури і доказування).

Багато з цих судових і процесуальних гарантій вже передбачаються внутрішнім законодавством держав – учасниць Женевських конвенцій і певною мірою відповідають тим, які передбачені такими документами про права людини, як Загальна декларація прав людини (стст. 9–11) і Міжнародний пакт про громадянські та політичні права (ст. 14). Основоположні гарантії та принципи, передбачені міжнародним гуманітарним правом, повинні застосовуватися без винятків та не передбачають можливості відступлень (ст. 75.4 ДП I). Крім того, у національному законодавстві мають бути зазначені чіткі критерії їх застосування.

Держави повинні забезпечити включення у їхнє національне законодавство (наприклад, у кримінальний процесуальний кодекс та правила доказування та/чи в конституцію) гарантій, що відображені в документах, учасниками яких вони є.

Держави повинні забезпечити включення у їхнє національне законодавство (наприклад, у кримінальний процесуальний кодекс, правила доказування та/чи в конституцію) гарантій, що відображені в документах, учасниками яких вони є.

Основними правовими принципами та судовими гарантіями є такі:

- принцип індивідуальної кримінальної відповідальності (ст. 75(4)(b) ДП I; ст. 6(2)(b) ДП II; ст. 25 Статуту МКС; норма 102 Дослідження МКЧХ звичаєвого МГП)¹;
- принцип *nullum crimen, nulla poena sine lege* (немає злочину без закону, що його передбачає, немає покарання без закону, що його передбачає) (ст. 99.1 ЖК III; ст. 75(4)(c) ДП I; ст. 6(2)(c) ДП II; стст. 22(1) та 23 Статуту МКС; норма 101 Дослідження МКЧХ звичаєвого МГП);
- принцип *non bis in idem* (особа не може бути притягнута до юридичної відповідальності двічі за одне й те саме правопорушення) (ст. 86 ЖК III; ст. 117.3 ЖК IV; ст. 75(4)(h) ДП I; ст. 6(2)(a) ДП II; ст. 20 Статуту МКС; норма 100 Дослідження МКЧХ звичаєвого МГП);
- право обвинуваченого на незалежний і неупереджений суд в розумні строки (ст. 84.2 ЖК III; ст. 75(4) ДП I; ст. 6(2) ДП II; стст. 67(1) і 67(1)(c) Статуту МКС; норма 100 Дослідження МКЧХ звичаєвого МГП);
- право обвинуваченого на отримання інформації про характер та підстави обвинувачення, яке йому висувають (ст. 104.2 ЖК III; ст. 71(2) ЖК IV; ст. 75(4)(a) ДП I; ст. 6(2)(a) ДП II; ст. 67(1)(a) Статуту МКС; норма 100 Дослідження МКЧХ звичаєвого МГП);
- права на захист і засоби захисту, наприклад, право на допомогу вільно обраного кваліфікованого адвоката (стст. 99 і 105 ЖК III; стст. 72 і 74 ЖК IV; ст. 75(4)(a) і (g) ДП I; ст. 6(2)(a) ДП II; ст. 67(1)(b), (d) та (e) Статуту МКС; норма 100 Дослідження МКЧХ звичаєвого МГП);
- право на безоплатну юридичну допомогу, коли цього вимагають інтереси правосуддя (ст. 105(2) ЖК III; ст. 72(2) ЖК IV; ст. 67(1)(d) Статуту МКС; норма 100 Дослідження МКЧХ звичаєвого МГП);
- право обвинуваченого на допомогу перекладача, якщо це необхідно (стст. 96.4 і 105.1 ЖК III; стст. 72.3 і 123.2 ЖК IV; ст. 67(1)(f) Статуту МКС; норма 100 Дослідження МКЧХ звичаєвого МГП);
- право обвинуваченого вільно спілкуватися з адвокатом (ст. 105.3 ЖК III; ст. 72.1 ЖК IV; ст. 67(1)(b) Статуту МКС; норма 100 Дослідження МКЧХ звичаєвого МГП);
- право обвинуваченого на достатній час та можливості для підготовки до захисту (ст. 105.3 ЖК III; ст. 72.1 ЖК IV; ст. 67(1)(b) Статуту МКС; норма 100 Дослідження МКЧХ звичаєвого МГП);
- право обвинуваченого допитувати свідків і вимагати допиту свідків (стст. 96.3 і 105.1 ЖК III; ст. 72.1 ЖК IV; ст. 75(4)(g) ДП I; ст. 67(1)(e) Статуту МКС; норма 100 Дослідження МКЧХ звичаєвого МГП);
- презумпція невинуватості (ст. 75(4)(d) ДП I; ст. 6(2)(d) ДП II; ст. 66 Статуту МКС; норма 100 Дослідження МКЧХ звичаєвого МГП);
- право обвинуваченого бути присутнім на суді щодо нього (ст. 75(4)(e) ДП I; ст. 6(2)(e) ДП II; ст. 67(1)(d) Статуту МКС);
- право обвинуваченого не свідчити проти себе або не визнавати свою вину (ст. 75(4)(f) ДП I; ст. 6(2)(f) ДП II; ст. 67(1)(g) Статуту МКС; норма 100 Дослідження МКЧХ звичаєвого МГП);
- право обвинуваченого на публічне проголошення вироку (ст. 75(4)(i) ДП I; ст. 76(4) Статуту МКС; норма 100 Дослідження МКЧХ звичаєвого МГП);
- право обвинуваченого на інформацію про його права на оскарження (ст. 106 ЖК III; ст. 73 ЖК IV; ст. 75(4)(j) ДП I; ст. 6(3) ДП II; норма 100 Дослідження МКЧХ звичаєвого МГП).

Коли судові гарантії застосовуються до певних категорій осіб, наприклад, до дітей чи жінок, існують дещо інші стандарти. У статті 40 Конвенції про права дитини, зокрема, передбачені судові гарантії, що застосовуються до дітей. Стосовно жінок міжнародне гуманітарне право спеціально передбачає, що «справи вагітних жінок та матерів, які мають малолітніх дітей на утриманні, які заарештовані, затримані або інтерновані з причин, пов'язаних зі збройним конфліктом, мають розглядатися в першочерговому порядку» (ст. 76(2) АП). I).

¹ Дослідження МКЧХ звичаєвого міжнародного гуманітарного права (2005): <http://www.icrc.org/customary-ihl/eng/docs/home>.

МІСІЯ

Міжнародний Комітет Червоного Хреста (МКЧХ) є неупередженою, нейтральною та незалежною організацією, цілі й завдання якої мають виключно гуманітарний характер і полягають у тому, щоб захищати життя й гідність людей, які постраждали через збройні конфлікти та інші ситуації насильства, і надавати їм допомогу. Поширюючи та укріплюючи гуманітарне право й універсальні гуманітарні принципи, МКЧХ докладає усіх зусиль, щоб запобігти стражданням людей. МКЧХ був заснований у 1863 р. і стоїть біля витоків Женевських конвенцій та Міжнародного Руху Червоного Хреста і Червоного Півмісяця. Він спрямовує та координує міжнародну діяльність Руху в збройних конфліктах та інших ситуаціях насильства.

-  twitter.com/ICRC_ua
-  facebook.com/ICRCUA
-  t.me/ICRCinUkraine
-  МКЧХ в Україні (icrc.org)

Міжнародний Комітет Червоного Хреста

19, avenue de la Paix
Женева, Швейцарія
Т +41 22 734 60 01
Е-mail: shop@icrc.org
© ICRC, September 2019
Українська версія підготовлена
Делегацією МКЧХ в Україні
Україна, м. Київ
вул. Велика Васильківська, 6-о
Т +38 (044) 392 32 10
Е-mail: kyi_kyiv@icrc.org
© МКЧХ, листопад 2022 р.



МКЧХ